

Karel

Hvízdala

Jiří

Příběh

Hledání
smyslu

Hledání smyslu
Esejistický dialog

Karel Hvižďala
Jiří Přibáň

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023
Redakce Adéla Petruželková
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023
© Karel Hvižďala, Jiří Přibáň, 2023

ISBN 978-80-246-5595-6
ISBN 978-80-246-5596-3 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

- 8 Prolog
- 14 I. Lidé nehledají pravdu,
ale smysl života
- 42 II. Smysl a kulturní hodnoty
- 78 III. Sebevraždy těch
druhých
- 108 IV. Smysl a nesmysl
v umění
- 136 V. Věda a filozofie
zapovězených kultur
- 164 VI. Válka – absolutní smysl,
nebo nesmysl?
- 192 VII. Politika hodnot,
nebo hodnotná politika?
- 222 Epilog: Smysl politiky
každodennosti

Na lidské tvorbě není nic tajemného. Nicméně
neexistuje skutečná tvorba bez tajemství.

Albert Camus, Mýtus o Sisyfovi

Prolog

Když jsme před devatenácti lety spolu vedli první rozhovor, nenapadlo nás, že se od něj začnou odvíjet další dialogy, které nakonec vyústí do naší společné trilogie *hledání* – nejprve dějin, poté odpovědnosti a nakonec i čtenáři právě předkládaného smyslu. Již naše druhá společná kniha vznikla na popud nakladatelství Karolinum, které vyzvalo Karla Hvižďalu, aby připravil knihu k 100. výročí republiky. Po první knize *Tyranizovaná spravedlnost*, na níž jsme začali pracovat v roce 2004 a která by také mohla mít název *Hledání spravedlnosti*, jsme už věděli, že naše pohledy jsou kompatibilní a můžeme se jeden na druhého spolehnout. Tak vzniklo *Hledání dějin*, což byl název, který vymyslel Jiří Příbáň cestou z nakladatelství. Následovalo *Hledání odpovědnosti*, což je pro změnu titul, který vymyslel

Karel Hviždala, abychom se mimo jiné vyhnuli banálnímu pokušení zaměřit se po dějinách a minulosti na prognostické „hledání budoucnosti“.

Při práci na tomto třetím a závěrečném dílu naší trilogie jsme se po dějinách a etice chtěli zaměřit především na otázky kultury, které se nám neustále objevovaly v předchozích dialogích. Nechtěli jsme však žádné „hledání identity“, protože tou jsme se obsírně zabývali již v *Hledání dějin*. Dialogy o umění a kultuře, ale také o sebevraždě a v neposlední řadě o válce, kterou ruský agresivní útok proti Ukrajině proměnil v aktuální a naléhavé téma u nás doma i v celé Evropě a mimo ni, nás stále víc vedly k tomu, že jsme opustili i pracovní rámec hledání toho, jak se mění jazyk a s ním způsob, jakým spolu komunikujeme ve společné kultuře a myšlení. Jiří Příbáň se v té době shodou okolností vědecky zaobíral českým disentem a jeho vlivem na proměnu politického a právního jazyka a Patočkovy úvahy o dějinách a politice v *Kacířských esejích* ho inspirovaly k názvu *Hledání smyslu*. A Karel Hviždala ve stejné době pracoval na knize *Chvění je naděje*, v níž se snažil popsat šablony myšlení, které nám brání v jasnějším a ostřejším pohledu na vše, co se kolem nás děje, jako například až do poslední chvíle přehlížené a podceňované Putinovy přípravy na válečnou agresi proti Ukrajině. Na názvu *Hledání smyslu* jsme se proto okamžitě shodli v přesvědčení, že takové hledání nám otevírá široké pole esejisticky pojímaného dialogu i zásadní otázku, zda je vůbec možné sjednotit různorodé formy společenské komunikace nějakým obecným a nadčasovým smyslem naší kolektivní i individuální existence.

Jak napsal Michel de Montaigne: „Jen esej je forma, která má možnost dát našim slovům křídla,

překvapit nás, zaskočit, oslnit, vyvést z míry, což jsou právě ty nástroje, které – byť malé – skupiny lidí mohou stmelit, protože jsou rezistentní vůči tomu, co je již myšleno a co po nás stéká jako déšť.“ Jenže tentýž autor již v raně moderní době na konci 16. století také napsal, že „každý skutečný esej připomíná, že ničemu, co se týká fungování společnosti, nemůžeme nikdy bezezbytku rozumět, a tudíž nás nabádá k tomu, abychom nedůvěřovali nikdy těm, kteří se tváří, že to umějí“. O staletí později poznamenal Karel Čapek, že nemáme mořského břehu a naše země je obklopena horami a že podobně jsou na tom i naše myšlenky. Proto myslet v našich končinách znamená o to větší výzvu pokusit se tyto hranice překračovat, hledat to nejdůležitější, co je ve slovech i za nimi a z čeho můžeme čerpat naději. Právě o to se v této knize pokoušíme, i když konečné odpovědi od nás neočekávejte, protože kdyby takové odpovědi existovaly, neexistovala by kultura ani filozofie.

Všechno funguje, ale nic nemá smysl. I tak by se dal shrnout základní pocit moderního člověka žijícího ve stále racionálněji organizované společnosti, ve které přitom narůstají iracionální pocity strachu a nebezpečí. Společenský vývoj vede ke stále větším možnostem individuální seberealizace a sebenaplnění, ale zároveň paradoxně zvětšuje i pocity osamělosti, vykořenění a ztráty smyslu vlastní existence. Navíc i v takto individualizované společnosti vedou lidé nadále totální boje o hodnoty, jejichž výsledkem je ovšem jejich stále větší rozklad a rozpad. Hledání smyslu se proto musí začít odvíjet právě od těchto paradoxů naší současné civilizace. Je cvičením života mezi paradoxy.

Součástí tohoto cvičení je i pochopení toho, že kultura není systém hodnot, který sjednocuje

společnost a zajišťuje její integritu tím, že stanoví, co je dobré a zlé. Kultura umožňuje vystoupit ze společenského rámce s jeho zdánlivě pevnými hodnotami a hledat smysl i v tom, co se odehrává mimo společnost i lidský život v ní. Jinak řečeno, kultura dokáže spojovat lidské s nelidským, tedy svět člověka se světem božským nebo přírodním.

Zatímco dialogy v *Hledání dějin* vycházely z časové osy a jednotlivá témata na sebe historicky navazovala, uspořádání dialogů v *Hledání odpovědnosti* pro změnu vycházelo z diferencovanosti současné společnosti, a jednotlivé kapitoly se tak zabývaly různými společenskými systémy od politiky, hospodářství a práva až po vědu, vzdělávání a média. K dialogům v knize, kterou jste právě otevřeli, jsme se však rozhodli přistoupit jiným způsobem vzhledem k tomu, že se obracíme k samotnému smyslu hledání, tedy i smyslu našich dialogů. Proto se jednotlivé dialogy vzájemně mnohem víc tematicky prostupují, navazují na sebe a jednotlivé problémy se vzájemně proplétají a vrací se v různých souvislostech a spojitostech mezi vědou, filozofií, náboženstvím nebo uměním a politikou. Tato tematická i argumentační stavba si vyžaduje i zvýšenou míru soustředěnosti, ale ta čtenáře současně staví do stejného postavení, v jakém jsme se oba nacházeli během posledních dvou let při vedení těchto dialogů, totiž ve stavu zvýšené možnosti soustředění na vše, co jsme v posledních letech hledali a co v následujících kapitolách dospívá ke svému konci návratem na samý počátek hledání.

Karel Hvižd'ala a Jiří Přibáň

I. Lidé nehledají
pravdu, ale
smysl života

Karel Hviždala: Než se začneme bavit o smyslu života, zdá se mi, že bychom měli přesněji definovat i slovo život. Myslíme v tomto spojení život konkrétní lidské bytosti, nebo život jako to, co existuje nezávisle na nás a do čeho jsme se narodili?

Jiří Příbáň: Člověk je stvoření hledající smysl všeho, nejvíc své vlastní existence. Tím se liší od všech ostatních stvoření. Řekne-li se smysl života, musím se vám ovšem přiznat, že se mi současně vždy vybaví také stejnojmenný film sestávající z komických epizod od Monty Python a hned v závěsu i román *Snídaně šampionů* od amerického spisovatele Kurta Vonneguta Jr., ve kterém otázku „Jaký je smysl života?“ kdosi načmáral na dlaždičky na záchodcích jednoho newyorského kina. Když si ji přečte hlavní hrdina